

Tom van Ewijk

DAGBOEK GRIEKENLAND 13 – 27 APRIL 1992

Maandag 13 april. Op tijd van Schiphol vertrokken. Met veel wind en regen onderweg had Céline me naar het vliegveld gebracht. Fred kwam een half uur later vanwege een file bij Utrecht. Maar dat was dan ook alle tegenslag die we hadden. Voorspoedige vlucht naar Thessaloniki. Daar wacht, volgens Fred, iemand met een bordje “van Ewijk” in de aankomsthal. Ik denk dat hij me voor de gek houdt en doe maar net of het Grieks is. Later, bij de Hertz-balie, waar niemand iets weet van een huurauto, vervoegt zich iemand die de man van dat ‘bordje’ blijkt. Hij is van het autoverhuurbedrijf dat namens Epsilon Travel in Athene via VCK Amsterdam ons vervoer regelt. Ilse had keurig mijn naam doorgegeven, om misverstand te voorkomen, en gelukkig begreep de man van het bordje, dat Fred en ik het waren die hij moest hebben. Maar toen bleek dat behalve het verhuurbedrijf Thrifty van onze bordjesman Dimitri ook Hertz toch een auto voor ons te hebben gereserveerd, waarschijnlijk via het Grieks Verkeersbureau. Veel heen en weer gepraat tussen de juffrouw van Hertz en Dimitri. Tenslotte met Dimitri naar buiten, waar een Nissan micra klaarstaat. Dan naar het Thrifty-kantoor aan de boulevard voor de papieren. Alles in orde, dus starten maar. Thessaloniki is een verschrikking. Een stad vol eentonige, stoffige straten met al even eentonige huizen. Stikvol auto’s en benzinedamp. Hoe moet dat hier ’s zomers zijn! In elk geval een stad om gauw te ontvluchten. Maar we rijden een paar keer goed verkeerd voordat we de weg naar Katerini vinden. En dan wordt het ineens opvallend rustig op de weg, notabene een vierbaans snelweg, die later overgaat in smal. Maar de vrachtauto’s rijden op de vluchtstrook. Verplicht in Griekenland. Erg handig en een stuk veiliger. Wel een paar keer 400 drachma tol betalen. Het landschap is aanvankelijk saai. We laten Katerini rechts liggen. Ons doel is Larissa, waar voor ons een hotel besproken is. Ter hoogte van Lithoro wordt de omgeving gaandeweg prachtig tot magnifiek. We rijden door het Tempedal. Bergen, bossen, een rivierdal met de bruine, snelstromende Pinios, genoemd naar de stroomgod Peneios (in het klassieke Grieks), en nauwe kloven. Dit is een mythologische streek, waar zich drie bronnen bevinden. We passeren achtereenvolgens de bron van Artemis, de bron van Daphne en tenslotte de bron van Aphrodite. Elke bron heeft zijn eigen mythe. Die van Daphne ken ik. Zij werd door haar vader in een oleanderstruik veranderd, toen zij door de god Apollo werd belaagd die in een geile bui was. Haar eer was gered en Daphne bloeit nog steeds in overvloed langs de oevers van de Pinios. Larissa is een lawaaiige, hondsdruckke provinciestad. Het hotel is niet te vinden. We worden van het ene plein naar het andere verwezen. Het barst van de Grieken op straat, we rijden stapvoets. Fred is bijna ten einde raad. Een kordate figuur geeft ons een totelaartje mee dat nog net de snuggerheid heeft, om ons tot vlak voor Divani Palace te brengen. Totelaartje verdient een beloning in drachma en een half uur later zitten we aan de whisky in Freds kamer.

Dinsdag 14 april. Telefoontje van meneer Nikos Liviadis van het Grieks Verkeersbureau in Larissa. Vol zorg en aandacht. Hij heeft Divani Palace op zijn geweten. Natuurlijk zeg ik niks, de man meent zijn best te hebben gedaan voor die twee heren uit Nederland. Een waardig hotel, dat is het, een ‘palace’ voor de voetbalintelligentsia van het midden- en kleinbedrijf op zakenreis. Directeur Kamakis raadt ons de weg naar Karia aan. Ons eerste reisdoel is de Olympus. Na Elassona afslaan bij Kalithea. Dan gaan we recht het gebied van de Olympus in. Volgen we de weg richting Katerini, dan rijden we erlangs en ervaren weinig van de sfeer. De heer Kamakis belooft ons bovendien ter plekke een gids met jeep. Dus op naar Karia.

Onderweg drinken we koffie in een rommelig dorp, Stefanouno. Uit ons kafeinon schalt krijsmuziek, waar op straat contrapuntisch een drillboor tegenin speelt. Maar de ooievaars op hun nest bovenop een elektriciteitspaal storen zich er niet aan. Bij Kalithea rechtsaf het echte Olympusgebied in. We zien de toppen waar de goden wonen. Het licht is niet optimaal. En dan opeens dat bos in een beekdal beneden aan de weg. Een bos dat je voorgoed bij zal blijven. Kurkeiken in alle denkbare en ondenkbare vormen en standen. Bomen van meer dan duizend jaar oud, daar hoef je niet aan te twijfelen. Bomen die de goden persoonlijk kennen, ze zijn zelf goden. Orakelbomen. En tussen hen door worstelt de beek. Dit is een mythische plek. Zelfs de nachtegale die er zingen, lijken dezelfde als die er in de oudheid zongen. Je krijgt haast de neiging, voor elke boom te knielen. Onze tocht voert dieper en hoger Olympuswaarts. De weg gaat van asphalt over in graveel. Iets voorbij een bergdorp, waar ze bezig zijn aan wegverbetering, dreigen we in de modder vast te raken. In de achteruit terug naar het dorp. Een boer is bereid ons met zijn trekker te helpen. Weer naar boven dus. Aan een touw wordt Nissan micra over ongeveer 500 meter door de prut gesleept. Daarna is de weg wel weer min of meer berijdbaar. De boer vraagt 500 drachma en die zijn hem van harte gegund. Volgt nog een mooi berggebied tot we eindelijk omstreeks twee uur 's middags Karia bereiken. We melden ons in het plaatselijk hotel. Kil, ongezellig, erg primitief. De kraan in mijn kamer maakt een beleefde buiging, wanneer ik mijn handen wil wassen, dat wil zeggen hij knikt door, zo los zit ie. De wc is z'n bril kwijt en de bedden hebben geen lakens. Wel liggen er dekens in een kast. De kou blaast naar binnen en stijgt op uit de stenen vloer. Achter zo iets als een bar een giechelmeisje dat bij gebrek aan een stoere olympische bink wel met die twee ouwe lullen wil flirten. Een mannetje dat van schroot en afvalhout in elkaar lijkt geknutseld leest met gefronst voorhoofd het briefje van Kamakis en schuifelt dan de keuken in, om niet meer terug te komen. Later, als we bijna van honger flauw vallen, maken we kennis met een Duits sprekende Griekse onderwijzeres die in het hotel woont, maar in het dorp vóór Karia – Eskumeina – voor de klas staat. Nu kunnen we ons eindelijk verstaanbaar maken. De onderwijzeres spreekt uitstekend Duits. We vragen voor twee nachten elk een kamer, krijgen te eten en proberen de beloofde man met jeep te achterhalen door Kamakis in Larissa te bellen. Geen man, geen jeep. Nee, dat wordt niks. De hoteldirecteur in Larissa is niet te bereiken. Morgen misschien? Na de maaltijd trekken we het gebergte in. Formidabel! Wat een fantastisch ruig landschap. Zo krijg je het niet dikwijls te zien. We rijden over een onverharde weg naar Leptokaria. Watervallen kruisen ons pad. Verder heerst overal een voorname stilte. Af en toe roept een koekoek, een nachtegaal zingt.

“Dit is een gebied voor wild”, zegt Fred. “Voor herten, lynxen en beren”. Maar ze zijn er niet meer. De Grieken zijn, als alle mediterrane primitieven, gepassioneerde afknallers. De aanwezigheid van één hert zou de hele streek hier mobiliseren. Daarom stemt die grandioze natuur ook een beetje triest. En het is werkelijk een waanzinnig mooi landschap. Bestemd voor goden. Maar toch... volgens Angus Waycott in zijn ‘Nationale Parken van West-Europa’ (1983) leven er in het Nationaal Park Olympus nog wolf, jakhals, vos, ree, wild zwijn, haas, eekhoorn en een groot aantal roofvogelsoorten. En “zalig zij die niet zien en toch geloven”, nietwaar? We komen een herder tegen met een enorme kudde geiten. Zijn honden bewegen zich grommend en joelend om de auto. Ik herken een bepaald ras in ze. Er is namelijk één type dat overheerst: waarschijnlijk de Illyrische berghond. Elke kudde in Griekenland, zien we later, wordt door dit ras of door kruisingen ervan begeleid. Ze zijn agressief, maar als je tegen ze brult, een stok grijpt of een steen gooit, blijven ze uit je buurt.

Fred maakt mooie opnamen. Uit de dalen stijgt nevel. De bergen drijven erin als schepen. De reusachtige sparren worden droomgestalten. De Olympus is van een barokke pracht, een landschap voor oude, beroekte gravures met weelderig geboomte dat zich grillig vertakt. En soms heb je van die heilige plekken ertussen, waar eeuwenoude stammen bij een

neergutsende beek vergaderen. Goden in de gedaante van bomen, dieren, water, lucht en vuur. De natuur als een verzameling goden. Dachten we nog maar zo...

In het hotel is het koud. Maar in een hoek van de zaal brandt een open vuur. Daar zitten we dan in gezelschap van giechelende meiden en hun aanbidders uit het dorp. Tja, Karia is een gat, weliswaar het gat van Zeus, want aan de voet van de Olympus. We vernemen dat de jeep niet doorgaat. Wel wil iemand uit het dorp voor tienduizend drachma met ons het gebergte in. Ondanks het 'genereuze' aanbod toch maar niet doen. Na de grote steak met frites en Griekse salade zoeken we onze kamers op. We besluiten niet in Karia te blijven. Morgen gaan we richting Meteora. De onderwijzeres heeft ons op de kaart een weg gewezen die wij het beste kunnen rijden. De nacht is koud, ook onder de dekens.

Woensdag 15 april. Afscheid van Karia. Hotel op het randje, maar... beste mensen, met of zonder jeep. Fred wil alsnog proberen de toppen van de Olympus te fotograferen, maar de zon laat hem in de steek. We trekken nog een keer het gebergte in, worden er weer door woeste honden omstuwd die we op de terugweg op stenen tracteren, verzameld voor de volgende aanval, die prompt volgt zodra ze ons weer zien aankomen. Ergens in de diepte, gelegen op een klein plateau, zien we een verlaten kloostertje midden in de gulzige ruigte. We dalen af langs een vrij steil weggetje. Alleen de nachtegalen onderstrepen de stilte. Het kloostertje dateert uit 1883. Geen levend wezen te zien, maar blijkbaar wordt er in verloren uurtjes gewerkt aan de restauratie. De kerk is geopend en geheel intact. Een Grieks-Orthodoxe gebedsruimte. Ik neem plaats in een van de koorbanken. Wat willen ze met dit oord? Opnieuw klooster? De nieuwbouw is bepaald niet smaakvol, maar de oude wasplaats, de grote klok en het poortje met 'Agios Demetrios' erboven zijn aandoenlijk. Voor de zware houten hoofdpoot riegelt het van de lege hagelhulzen. Paffen en knallen. Al dat mediterrane mannetjestuig is er gek op. Wensen de heren soms weer eens een burgeroorlogje voor de afwisseling? Dat kan in een land als dit zo geregeld worden, verdomd als 't niet waar is. We proberen nog een andere weg die boven Karia uitstijgt, en genieten van formidabele uitzichten, terwijl ik griezelen van de diepe ravijnen. Intussen hullen Zeus en zijn familie zich in nevelen. Tenslotte via Skumeinas naar Rodia. Het begint te regenen. En dan – plotseling - geeft met bliksem en donder de Olympus ons het heilig kruis achterna. We mogen van Zeus en de zijnen opflikkeren. Desondanks beleven wij dit afscheid als een mythische surprise. En Zeus heeft zijn bestaan bewezen, dat kun je van de Here God niet zeggen. Intussen glinstert de onverharde weg verraderlijk. Als we maar niet vast komen te zitten! Gelukkig breekt de zon weer door. Zeus is blij ons kwijt te zijn. We rijden door de uitlopers van de Olympus. Als je uitstapt klinken overal vandaan de nachtegalen in het struikgewas langs de berghellingen. Bloeiende bloemen en struiken zie je hier veel in april. Ook bij de Olympus vielen ze ons op. Een soort vetkruid met gele bloempjes, paarse klokjes, veel sleutelbloemen (de kortgesteelde soort) en nog meer soorten die ik niet zo gauw kan thuisbrengen.

Onderweg een heel gesprek over de mens als 'tegenschepper'. Is Homo sapiens zo veel belangrijker dan een boom, een dier, een rots? Wij vinden van niet. De geest is overal. Een boom die 600 jaar zijn taak verricht in het grote geheel van de schepping, is veel meer waard dan een wethouder die deze boom laat rooien ter wille van een of ander prestigeproject. In die boom zit duidelijk meer geest dan in die wethouder. Mensen kunnen veel maken en toch maken ze er niets van. Je vraagt je af, of de mens zijn tijd heeft gehad? Als je de enorme toename van de massa's ziet en de daarmee gepaard gaande toenemende domheid en vervlakking, krijg je het gevoel dat de geest zich terugtrekt. De stof, de botte materie blijft over. Een wereld in ontbinding. Hier in Griekenland zijn we op zoek naar de mystiek van een groots verleden, maar als je ziet hoe dit volk bezig is te verloederen in zijn vuil en in de Europese eenwording, word je er niet vrolijker op.

Via Tirnavos naar Kalambaka. We zien de eerste Meteora uit de vlakte oprijzen. Aan de voet van de hoge koepel ligt Kalambaka. Vroeger was het 'visioen' van die enorme, uit de Thessalische vlakte oprijzende rotsgevaarten nog fantastischer. Maar nu... we naderen temidden van loodsen, benzinstations, opslagplaatsen, rotzooi. Het lijkt wel op z'n Amerikaans gearrangeerd. Wat een afgang! Bij Kastraki begint de eigenlijke rotsenreeks van de bijna zwarte Meteora. Ooit een landelijk dorpje is Kastraki uitgegroeid tot een niet onaantrekkelijke toeristenplaats. Het pleintje heeft nog wel iets van de oude sfeer behouden. We vinden al gauw een hotel, vrij redelijk, en worden ingeschreven door de eigenaar, een type tussen boer en slager. Tijdens de koffie begint hij ongevraagd over Macedonié. Volgens hem hoort het Joegoslavische deel ervan ook bij Griekenland. Hij kent de geschiedenis, ze spreken er allemaal Grieks, hem maken ze niks wijs, Joegoslavisch Macedonié hoort bij Griekenland. Hij kijkt gevaarlijk, zijn ogen staan zwart onder de zware, zwarte wenkbrauwen. Ik zie hem al helemaal voor me als guerillastrijder. Op hem kunnen ze rekenen. Fanaat! Weer in de auto, op weg naar de Meteora die het dorpsbeeld van Kastraki beheersen. De indruk is absoluut overweldigend, deze rotsen zijn tegen elke kritiek bestand. Sommige zijn hogere wezens met uitgesproken gelaatsuitdrukkingen. Andere vertonen de vormen van zuilen in reliëf. Opvallend zijn de koepels die je doen denken aan de koepels van de Griekse kerken en kloosters. Er zijn er die als olifantspoten op de aardbodem staan. Weer andere lijken door giganten op elkaar gestapeld, steenkolos na steenkolos. Hoe hoger we komen, hoe fantastischer de uitzichten op het rivierdal. En het wonderlijkste van alles: de kloosters die op een aantal van deze rotsen zijn gebouwd, ongenaakbaar. Bestaat er soms een mystiek verband tussen de goden op de Olympus en de hoogverheven god van de christenheid? In elk geval moet 'het hogere' hogerop worden gezocht. De eenheid met het goddelijke dient zo dicht mogelijk bij de sterren te worden gerealiseerd.

Het is een prachtige avond. Fred is onvermoeibaar in de weer met fotograferen. En ik filosofer en begrijp steeds minder van het leven. Bussen met toeristen rijden af en aan. De Meteora zijn tegenwoordig van de reisorganisaties en de kloosters 'hoereren' mee. Langs de weg een oud, roestig bord met restanten tekst in het Frans. Ik lees en vertaal: "U bent hier in een verheven oord...gedraag u rustig". Meer haal ik er niet uit, want de meeste woorden zijn weggeroest en daarmee de rust. De jeugd knettert op motorfietsen over de bergwegen. Autoradio's krijsen. Het is bij de mensen af!

Donderdag 16 april. Schitterende dag. Veel wind, maar ook veel zon. Op het parkeerplein van het hoogst gelegen klooster Megalo Meteoro of Metamorfosis, met kraampjes vol nep-ikonen en kloosterlijk allerlei, staat om half tien in de ochtend een bustoerist z'n pens al vol te tanken met een blik Amstelbier. We bezoeken het iets lager gelegen Barlaam klooster. De kerk met byzantijnse fresco's maakt een warme, sfeervolle indruk. In het museum treffen ons vooral de oude handschriften. De monniken die we zien, lijken me zakelijk folkloristische types. The show must go on en er moet brood op tafel. Ik kan ze geen ongelijk geven. Als je ergens leert geloven dat God dood is, dan hier. Hij ligt er hoog en droog opgebaard. Jammer, dat hij niet meer kan genieten van de intieme kloosterhof en het adembenemend mooie uitzicht. In het klooster Agios Stefanos mist de kerk die speciale innige sfeer van Barlaam, maar bijna alles is van het fijnste houtsnijwerk: koorbanken, reliekschrijnen en het complete altaargedeelte. Grandioos! Agios Stefanos is sinds 1980 een nonnenklooster. De nonnen zijn de laatste pijpjes zoethout en kaneel uit de snoepkraam van de Grieks-Orthodoxe kermis. In de middag tekeningetjes gemaakt van de kloosters Roussanou en Barlaam. We zijn ook nog naar een dorp gereden, Vaklava geheten, hoog in de bergen. Vuilstort in een afhellende olijfgaard met nachtegaal en een kerkhofje waarvan we de ontvangstruimte voor de nabestaanden hebben gezien. Bij een ikoon brandde een kaarsje.

Vrijdag 17 april. Vandaag over de schitterende pas van Katara door de Pindos richting Ioannina. We slaan ergens af voor Metsovon. Dat moet, volgens zeggen, een mooi dorp zijn. Alles wat we tot nog toe aan steden en dorpen hebben gezien is op het lelijke af, eentonig en rommelig. Ook hier in de Pindos. De tocht door het gebergte over een stenig pad wordt overal met flarden plastic ‘opgeluisterd’. De auto heeft het hard te verduren. Het landschap is groots, maar grauw. Vooral Fred is erg aangeslagen door de verloedering die hij om zich heen ziet. We passeren een rokend vuilstortwagentje. Het bergdorp Arrisio is modderig en heeft slechts gore, vervallen huizen. Metsovon heeft inderdaad wel ‘iets’, maar je kunt aan alles zien dat het evenals zo ontzettend veel andere ‘karakteristieke’ plaatsen op de aardbol jaarlijks verzuipt in de toeristische zondvloed. Terug naar de grote weg. Ioannina maakt ons er ook niet vrolijker op. Een plaats om zo snel mogelijk doorheen te rijden. Vanwege een staking van de vuilnisophalers barsten de straten er bovendien van uitpuilende plastic afvalzakken. Gelukkig vinden we zonder problemen de juiste richting: Arta/Athene. Bij het bord Dodoni slaan we rechtsaf. We willen naar de ruïnes van het oude Dodona, eens met Delphi de voornaamste orakelplaats. Ontstellende vuilstort langs de weg, maar verderop wordt het beter en het landschap is mooi. In Dodoni ligt vlakbij de Archeological Site een hotel. Komt dat even goed uit. Het maakt wel een enigszins sinistere en vervallen indruk. Een niet onsympathiek intellectueel misdadigerstype uit een middelmatige horrorfilm heeft een kamer voor ons. We struikelen over een grote, slordige boekenstapel in de hal. Onze misdadiger verontschuldigt zich, hij is aan het verhuizen. De kamer is niet onaardig, maar ruikt muf. Goed, we nemen ‘m toch. Maar hoe komen we op de omheinde Archeological Site met loket? Openingstijden van 9 tot 5 en het is intussen al half vijf! Helaas, morgen is de Site op slot en zondag ook. Ik laat de hotelier de aanbevelingsbrief van mevrouw Kokali van het Grieks Verkeersbureau in Amsterdam lezen. Aha! Hij gaat bellen met de archeologische baas. Die kan morgenmiddag wel om een uur of drie komen. Dat is voor ons veel te laat, dat redden we niet met onze tijd. Dan maar gebruik maken van het ons resterende halfuurtje. Maar aan het loket wordt Fred te verstaan gegeven, dat fotograferen verboden is. De brief van mevrouw Kokali helpt geen ene Griekse moer. We hebben hier te maken met archeologische suppoostendictatuur. Goed, de heren kunnen van ons allemaal doodvallen. Vervolgens de hotelier vertellen dat de kamer niet doorgaat. Het spijt ons niet, want het is een luguber onderkomen, misschien ligt in onze kamer inmiddels een moordlustige archeoloog onder het bed op ons te wachten. Evengoed wil Fred proberen foto’s te maken. We rijden om het complex heen, volgen een stenig pad en zien de restanten van het amphitheater. Toch wel indrukwekkend. Maar vanwege de telegraafdraden op de voorgrond niet fotogeniek. Nog maar eens een ander weggetje proberen. We passeren een morsig herdertje dat ons wantrouwig aan loenst, en laten de auto achter op een plekje onder de hoede van luid jubelende nachtegalen. We komen bij een gammal hek en zien nu ook de restanten van een tempelcomplex. Later zoeken we een uitzichtpunt op de weggetjes door de dorpen hogerop. Fred fotografeert zo goed en zo kwaad als het gaat. Alles wordt beproefd. Tenslotte komen we weer bij ons uitgangspunt en Fred trekt tussen de schapen van het morsige herdertje door richting Archeological Site. Ik wacht in de auto, aangehaapt door boeren en boerinnen die hun geiten en wolven huiswaarts drijven. Aan deze dieren is in Griekenland geen gebrek. Langs alle wegen geven ze acte de présence, of liever op alle wegen, want ook op snelwegen steken ze dwars over. En in de steden en dorpen wonen vast ook veel geiten en schapen, daar kun je donder op zeggen. We verlaten Dodoni, bereiken de weg naar Athene en slaan rechtsaf richting Arta. Het is laat geworden. We hopen op een hotelletje onderweg. Dat vinden we ergens in een dorp, waarvan de naam ons niet bijblijft. Maar het hotel vergeten we niet licht. Een huis vol zalen, trappen, overloopjes, achterafjes, gangen en met veel donker houtwerk en zware gordijnen. Onze kamer heeft een bank langs de hele muur en een wc waar je op ‘z’n Frans’ kunt kakken – compleet met gat en voetsteunen – en eventueel tegelijk kunt douchen.

Een combinatie van douche en plee. Je moet er maar opkomen, die Grieken zijn toch vindingrijker dan ik dacht. De hotelhouder is een grappig, leep kereltje met fascistische ideetjes en twee Duitse herdershonden die hem blindelings gehoorzamen. Daar geurt hij graag mee. Hij is ook trots op zijn keuken, welvoorzien en kraakhelder. Daar zorgt zijn vrouw voor die het gezicht heeft van een ingetogen non, maar dan wel een lieve, niet onaantrekkelijke werkzuster, eentje die niet anders weet dan van aanpakken. Ik vind haar eigenlijk heel lief. Ze wekt een soort tedere bronst in mij op, waarbij ik de neiging tot zachtjes hinniken moet onderdrukken. God geve dat dat feldwebeltje van haar tijdens zijn driftbuien zijn handen thuishoudt! Zij zet ons een maaltijd voor die er wezen mag. Lekkerder hebben wij in Griekenland nog niet gegeten. Wij complimenteren haar uitbundig. Intussen staat in de ruime en bepaald niet ongezellige gelagkamer de radio aan, waarop al uren aan één stuk het Griekse parlement aan het ratelen is. We hebben al meer gemerkt dat de Grieken dat staccato geklets graag als een soort verdoving ondergaan. De politici hebben het hoogste woord. Ik denk aan Demosthenes. Het heeft ongetwijfeld iets met traditie te maken. Ik kan mij niet indenken dat in Nederland zoveel tijd door radio en televisie wordt vrijgemaakt voor het geleuter van de Tweede Kamer. 's Nachts zeikt het verschrikkelijk. Het geslik en geslurp van de regen maakt me geregeld wakker.

Zaterdag 18 april. Een en al zeik vandaag. Eerst naar Arta – de Turkse brug staat in de steigers – en dan naar Agrinio. Weer zo'n overvol, troosteloos Grieks stadje. We willen naar Karpenisi, maar raken in Agrinio het spoor bijster. Een jonge politieagent is echter een toonbeeld van goede wil. Hij leidt ons in de gewenste richting, loodst ons via een straat met inrijverbod naar het hoofdplein, legt voor ons het verkeer lam, wenst ons een goede reis en dank zij hem vinden wij de weg uit de stad naar Karpenisi. Volgt een tocht van ongeveer 110 kilometer door een magnifiek natuurgebied. Werkelijk te gek. We rijden boven de voortjagende wolken tussen rotsen die er met hun koppen nog net boven uitsteken. Het regent daar beneden vrijwel onophoudelijk en soms gaan we dwars door de wolken heen. De weg is vol gruis, kuilen en barsten. Tenslotte bereiken we Karpenisi, een smakeloos, verstedelijkt en vervuild dorp. We vinden een hotel waar op dat moment opa en zijn kleinkinderen de dienst uitmaken. De kinderen, leeftijd van plm. 13-15 jaar, vinden onze komst geweldig. Vooral de kleinzoon slooft zich uit, om ons een kamer aan te smeren. Dat lukt. Het hotel is alleszins redelijk. Wel koud. Maar de verwarming zal voor ons worden aangezet. Dat is te hopen, want je weet het maar nooit. In de lounge scharen de kinderen – de jongen en zijn zusje plus een nichtje – zich om ons heen. We merken al gauw dat ze wijzer zijn dan hun ouders en grootouders. Ze kunnen ons Engels en Duits volgen, zijn vol belangstelling en weten ook het nodige van de omgeving van Karpenisi. Opa en oudoom die vergeefs meeluisteren, zijn bij hun vergeleken suffe bokken. Ik probeer de kinderen duidelijk te maken, dat wij het zo jammer vinden dat de Grieken hun landschap zo ontzettend vervuilen. De twee meisjes knikken aandachtig. Ze geven mij gelijk. Ik raad ze aan, later in de regering zitting te nemen, om te pleiten voor een schoner Griekenland. Ja, soms kan ik tegenover kinderen zomaar ineens ontroerend idealistisch zijn. 's Avonds eten Fred en ik in het centrum van Karpenisi. Echt op z'n Grieks, maar de soep van schapenvlees valt Fred achteraf zwaar op de maag. Ik heb er minder last van doordat ik stevig van citroen gebruik heb gemaakt. Maar als ik boer, gaat er wel een schaapskooi open.

Zondag 19 april. De dag begint met jagende wolken en lichte regen. Op aanraden van de hotelkinderen en afgaande op mijn intuïtie trekken we de morgen uit voor een bezoek aan het klooster van Proussos. Maar eerst belazert opa me nog met de prijs. Afspraak was 3000 drachma per persoon. Opa rekent echter 4000 dr. Ik protesteer, maar de ouwe is niet te overtuigen en blijft vriendelijk en onverstoorbaar glimlachen. Lul jij maar een eind weg, hoor

ik hem denken, we verstaan mekaar toch niet. Dus betalen maar. Dan legt opa een groot pak kruidenthee op tafel. Een afscheidsgeschenk? Welnee, 800 drachma. En dat met een stalen smoel. We lachen hem in zijn gezicht uit en vertrekken. De trip naar Proussos is geweldig. Weer een totaal ander landschap. Het is van een barse grootsheid. Vanwege de zware regenval joelt en schuimt het water door kloven en dalengten. Op sommige plekken staan grillige kurkeiken. En naarmate we verder rijden wordt de omgeving steeds woester. Je voelt je een beetje beklemd door die dreigende pracht. Over dreigend gesproken: de regen die vannacht langs de hellingen stroomde, heeft keien losgemaakt die de weg versperren. De eerste confrontatie eist dat ik mijn handen uit de mouwen steek. De weg is volledig door weggerolde keien gebarricadeerd. Er zijn er bij die niet te tillen of te verschuiven zijn. Met twee Grieken die intussen ook zijn aangekomen en niet verder kunnen, maak ik de weg zo goed en zo kwaad als het gaat vrij. Fred fotografeert. Als we verdergaan, komt de tocht neer op slalom rijden. Overal stenen op de weg, maar we hoeven nog net niet uit te stappen, om ons een doorgang te verschaffen. Wel zit je met de angst dat er een kei op de auto kan donderen. Maar we zetten door, dat spreekt, want dit gebied is zo overweldigend mooi. Rotsen in rood en geel, vaak met golvende structuren. Wilde bergstromen en watervallen, nauwe kloven... het is nog veel woester dan de Olympus. Het doet Noors aan. Laverend tussen omlaag gevallen rotsblokken, hotsend over slecht geplaveide weggedeelten naderen we ons doel. De weg eindigt in een 'autopad' van steen en rode leem. We stijgen sterk. En dan opeens zien we tegen een rotswand het klooster van Proussos en daarboven het gelijknamige dorp. Diep beneden ons stroomt een schuimende beek. En weer zingt er een nachtegaal. Als we boven zijn gekomen, heeft het klooster zo te zien iets paleisachtigs met zijn geelwitte muren, renaissance-achtige ramen en rode daken. Alsof er een Oostenrijkse vorst heeft gewoond. Het is mooi, maar niet opvallend Grieks. We worden door de monniken vriendelijk ontvangen. De kerk geurt naar zoete wierook. Het altaar is van prachtig houtsnijwerk met een goude pâte. De sfeer is mysterieus en huiselijk tegelijk. Net als in de kerken van de Meteora. Er gaat een intimiteit vanuit die je in Rooms-Katholieke kerken vaak mist. We bewonderen de oude fresco's, terwijl een monnik met behulp van een aluminium trapje de lampjes in de Mariakapel met olie bijvult. De sfeer van Proussos doet je goed. Het museum heeft een schat aan oude ikonen en handschriften. De koffie is gratis. We waren er graag gebleven – er is een gastenverblijf – maar we vertrouwen het weer niet en gaan de weg terug. Geen regen. Het begint zelfs op te klaren. Van Karpenisi naar Lavria. Mooie route. En dan richting Delphi. Ook een mooie route en de weg is prima. Toch verbazen wij ons voor de zoveelste keer over de onachtzaamheid en de troepiepoepersmentaliteit, waarmee de Grieken met hun landschap omspringen. De plasticslierten hangen in de bomen, elk erf lijkt een opslagplaats van vodden en oud roest. En dan die ergerniswekkende 'golfplaat-architectuur'. Het land is ervan vergeven. Alle schuren en huizendaken zijn van golfplaat. Weg schilderachtige sfeer. Hengst 't maar in mekaar, smijt maar neer, lazer het maar ergens weg. En zo is haast elke stad, elk dorp een uitdragerij. We zien zelfs een kerel die een kan zwarte olie in een ravijn kiepert. Nergens hebben we het zo erg meegemaakt als in Griekenland. Zelfs in India is het niet zo erg, meent Fred. En tot overmaat van ramp staken momenteel ook nog de Griekse vuilnisophalers. Overal bulken de straten van de zakken met afval.

Niet te geloven, maar tegen vijf uur rijden we Delphi binnen. Dat we het vandaag nog zouden halen, hadden we niet gedacht. En de zon lacht breed aan de hemel. We vinden al gauw een goed onderkomen in hotel Apollo en gaan daarna meteen naar de opgravingen, plm. 500 meter buiten Delphi. Fred boft. Nu al kan hij mooie opnames maken. Het toeristencircus loopt af voor deze dag, want uiteraard is Delphi een toeristenketel. Maar dat was het in de tijd van 'The Glory that was Greece' (E.A.Poe) ook. Met dit verschil, dat de toeristen pelgrims waren die Apollo kwamen vereren en het orakel raadplegen. Fred laat me door de lens kijken en ik krijg een schitterend overzicht van het ruïne-complex. Ook de tempelresten van Athena

Pronaia in het dal komen binnen de lens compleet dichterbij. Vroeger lagen de ruïnes van Delphi meer open. Langs de weg is nu veel meer begroeiing. Bomen en struiken die in dit jaargetij met witte en roze bloesems zijn getooid. Ik zie ook dat het museum vernieuwd en gemoderniseerd is. Het stadje Delphi zelf ziet er ondanks zijn vele nieuwbouw even slordig uit als weleer. Het omringende landschap is nog steeds van een klassieke eenvoud, waar ook de donkergroene vlammen van de cypressen toe bijdragen. Minder woest en veel voornameer dan ik tot nu toe in Griekenland heb gezien. Hebben de oude Grieken het ook zo gekend? Nee, want ze kenden geen asfalt. Massa's paarden en ezels waren er toen in plaats van de personenauto's en de bussen met airconditioning van nu. De ruïnes liggen aan de voet van het Parnassusgebergte. De hoge rotswanden weerkaatsen vogelgeluiden. En dat is het enige dat altijd zo is geweest.

Maandag 20 april. En daar sta je dan in de blokkendoos van het verre verleden. De blokkendoos waarvan het kind dat mens heet, zo veel stukken heeft weggehaald. Ik sta tussen de restanten van mijn idealen. Als 24-jarige was ik een dromer die alles wist. Nu als 58-jarige weet ik niets meer en heb ik mij in mijn dromen vergist. De nuchterheid waarmee ik de ruïnes nu beschouw, bevremdt me niettemin. Weg is die geëxalteerde vereenzelviging met het verleden. Maar er is iets anders dat me nu treft. Het is lente en overal bloeien bloemen in allerlei soorten en kleuren. Ze stralen in het zonlicht. Uit de muren springen ze als fonteinen te voorschijn. De ruïnes van Delphi zijn een en al bloemenpracht. En elk jaar voltrekt zich dit mirakel, terwijl het orakel al eeuwen zwijgt. Vroeger, in de oudheid, heeft al dit magnifieke 'onkruid' hier vast geen kans gekregen. Alles werd pijnlijk netjes gehouden. Mens en 'onkruid', dat weet wat... Maar nu horen al die bloemen in de ruïnes thuis. En gelukkig worden ze niet op last van een archeologische snuitkever weggeschoffeld.

Wat waren het eigenlijk voor mensen die zich hier 3000 jaren geleden bewogen? Misschien verschilden ze nauwelijks van ons. Ja, toch één groot verschil: ze wisten te leven binnen hun beperkingen en gaven hun dromen gestalte. En wij leven buiten de perken en geven onze 'dromen' benzine. Ik denk dat de innerlijke beschaving toen meer telde dan nu. Beschaving heeft met eenvoud te maken. Dat gold voor de oude Grieken, maar evenzeer voor een 'primitief' volk als de Indianen. Destijd waren het in Griekenland òòk de zogenaamde gewone mensen die genoten van de voordrachten uit de Ilias en de Odyssee en de grote Griekse drama's. Tegenwoordig genieten ze van een quiz en dromen van de auto of de Siemens keuken die ze kunnen winnen. En de natuur? Die is om doorheen te rijden. Couplissen voor de nieuwste Opel en de witste was. We staan er net zo vreemd in als in onze architectuur die in geen enkel opzicht eenheid zoekt met zijn natuurlijke omgeving, zij staat er los van. De tempels van de oude Grieken pasten er wel in, hun architecten zochten met zorg de juiste plek voor hun scheppingen.

In het cafeetje met uitzicht op het Gymnasion komen we bij koffie en een boterham weer wat op verhaal na onze omzwervingen op de hellingen van het oude Delphi. We praten uitgebreid over kunst en in het bijzonder de kunst van het fotograferen. Fred geeft een interessant college weg, waar ik aandachtig naar luister. Originaliteit zoek je niet, die heb je. Daar komt het betoog, volgens mijn conclusie, wel op neer. 's Middags bezoeken we het nabijgelegen Klephtendorp Arahova, waar de nazaten van Griekse vrijheidsstrijders wonen. Indrukken van oud en schilderachtig hier en daar, maar toch weer verveloos en verwaarloosd. Vervolgens terug en nog even rondkijken bij de tempelzuilen van Athena Pronaia. Daarna eten bij een zuinig Grieks haantje. De salade is niet je dat en de lamskoteletten zijn meer bot dan vlees. Daar kan Fred niet op teren. Dus nog een extra portie 'lamb chops'. Het haantje kraait tevreden. Denkt zeker dat we het smullen niet kunnen laten. Klagen doen we niet. We willen best weleens laten blijken dat we fatsoenlijke Hollanders zijn.

Dinsdag 21 april. Via het niet onaardige Livadia naar Thiva – het voormalige Thebe – een typisch Griekse rommel-maar-an-stad. Dan naar Eleftherion, waar we op het industriële aanrecht van Athene terechtkomen, tussen de potten, pannen en fluitketels van olieraffinaderijen. We rijden prompt verkeerd. Rechtstreeks naar Athene, terwijl we naar Korinthe moeten. Een politieman wijst ons hoe we aan de andere kant van de snelweg moeten komen. De drukte is enorm. De grauwe omgeving drukt je terneer. We passeren het Kanaal van Korinthe, een diep gelegen, smalle strook blauw water tussen hoog oprijzende wanden, en missen later de afslag naar Argos. Doorrijden en afslaan naar Stimfalia is de enige oplossing. En zo rijden we het binnenland van de Peloponnesos in. De rijkdom aan lenteprijs is er nog groter en kleuriger dan in het noorden van Griekenland, dat valt je direct op. We zien allemaal klaprozen en mosterdkruid tussen de dansende stammen van een olijfgaard en Fred moet dat natuurlijk fotograferen. Het komt me even mijn strot uit, maar ik kan me beheersen. Ieder mens heeft zijn fanatismen, ook al denkt hij van niet, maar het fanatisme van de fotograaf heeft op mij op den duur een ontmoedigende uitwerking. Het is een voortdurend stillen van je hongerige ogen. Die ogen zijn onverzadigbaar. Het lijkt wel alsof fotografen hun eigen ogen niet kunnen of zelfs niet willen geloven. Toch maar goed, dat ik geen fotograaf ben. Dan zou ik vast ook zo'n fanaat zijn. "Ken uzelve" zeiden reeds de oude Grieken.

Het blijkt alras dat ook aan gene zijde van de Engte van Korinthe de Griekse vuilstort in de natuur welgemoed wordt voortgezet. Maar al voortrijdend merken we dat het landschap van de Peloponnesos anders is dan dat van Noord- en Centraal-Griekenland. Ook al zijn de bergen er hoog, toch maakt dit gebied een vriendelijker en landelijker indruk. De dorpjes hebben er nog veel behouden van hun karakteristieke uitstraling, ja, er is zelfs nog iets overgebleven van de oude architectuur die met zijn omgeving een eenheid vormt, ook al hebben plastic en golfplaat hun pleisters op wonden geplakt, die daardoor nog afzichtelijker en vuiler zijn geworden dan ze al waren. En dan de nachtegalen. Die zijn hier ook. Heel Griekenland orgelt van de nachtegalen. Langs de weg stuiten we opeens op een groep ouderwetse schaapskooien. De muren van losse, op elkaar gestapelde steenbrokken en de daken – warempel! – met rode pannen gedekt. Er graast een mooie, jonge ezel die Fred even wil fotograferen. Ik scharrel wat rond en vind de gave schedel van een ram met gekrulde horens, waarmee de rammen in de oudheid al rondliepen en afgebeeld werden. Die schedel moet mee naar Nederland. Een Griekse herinnering aan een rechtstreekse afstammeling van het wilde Argalischap.

Vitina is een aardig dorp en we besluiten er te overnachten. Bij navraag in een winkel vol houtgesneden ezels verwijst een zekere heer Verrio ons naar het enige hotel dat open is. De heer Verrio is blijkbaar een dorpsnotabele. We mogen in het hotel zijn naam noemen. Zo belangrijk is die man dus. Wie weet, worden we met het Griekse volkslied ontvangen. Dat we Hollanders zijn baart Verrio enige zorg. Alles is nu wel weer o.k. tussen Nederland en Griekenland, maar we moeten toch oppassen met de Macedoniërs. Doen we, meneer Verrio. Handje geven en "goodbye, mister Verrio". Altijd leuk, wanneer je kennismaking met een dorpsnotabele. De kennismaking met de hotelhouder verloopt minder hypocriet. De man ziet eruit als een monster van Frankenstein dat verkeerd uit het raam is gesprongen, op z'n bek viel en z'n beide slag tanden verloor, z'n benen brak, verlamd raakte en op krukken verder moest. Hij kijkt alsof het hem spijt dat hij ons niet in de strot kan bijten. Vanwege zijn krukken loopt hij niet met ons mee de trappen op. We mogen zelf onze kamers inspecteren. De sfeer daarboven heeft iets beklemmends. Een van die kamers is vast het martelkamertje van een sexueel geabregerde. Misschien wel een King Kong-achtige neef van de heer Frankenstein. Maar goed, onze kamers kunnen er net mee door. En de prijs valt mee. Dus maar doen. "Paspoort!" blaft Frankenstein met klapperend kunstgebit en maakt met de vingers het bekende centengebaar. Hij laat zich door ons niet belazeren. Zo zit dat. Dreigend kijkt hij ons aan. We kunnen nog weg, maar het is al vrij laat. Toch maar afgeven die paspoorten? Er zit niet veel anders op. Frankenstein houdt ze bij het doorbladeren bijna tegen zijn ogen en

bergt ze dan op in een la bij de tapkast. Met veel geschreeuw en gezwaai met een kruk wordt Fred de plek gewezen waar de auto moet staan. Niet te ver naar voren, niet te veel naar achteren. Frankenstein wil er oog op houden. Je weet maar nooit met die vreemdelingen uit het vijandige Nederland.

Bij de kerk ontmoeten we meneer Verrio weer. Hij weet een restaurant. Maar niet over Macedonië praten, waarschuwt hij weer. Even later zitten we in een soort verlopen gymzaal vol tafeltjes, met aan het einde een spookachtige keukenspelonk. Maar de baas is een beste brave en wij praten niet over Macedonië. En over het eten mogen we ook al niet klagen. De nacht in Hotel Frankenstein verloopt rumoerig. De kerkklok aan de overkant slaat om het kwartier keihard op je trommelvliezen en Grieken houden er nu eenmaal van tot diep in de nacht schreeuwend met elkaar te praten en langdurig en met veel gas hun auto's te starten.

Woensdag 22 april. Het monster met het klapperend kunstgebit slaapt zeker nog, denk ik, als we 's morgens in de koffiешop annex ons ontbijt gebruiken. We worden bediend door een langzame, niet al te snuggere zoon van Theodorakis. Nou ja, hij lijkt wel wat op hem.

Overigens een vriendelijke jongen. Maar een kwartier wachten op een kop nescafé stemt je al gauw tot een pessimistische levensvisie. Het laatje met de paspoorten is op slot. De sleutel is bij Frankenstein. Nu krijg ik het even op m'n heupen en brul "godverdomme!" De zoon van Theodorakis krijgt plotseling vleugels en vliegt de deur uit, om even later met de sleutel terug te komen. Via Langadia – een aantrekkelijk plaatsje, heel wat aardiger dan we gewend zijn – gaan we naar Olympia. Het weer is ons gunstig gezind. De zon verguldt het landschap. De rit naar het heiligdom van Zeus toont de Peloponnesos op zijn best. In Olympia rijden we vrijwel direct de Archeological Site op. We vinden een schaduwrijke parkeerplek, waar een nachtegaal van geen ophouden weet. Werkelijk, dat vogeltje is alomtegenwoordig in dit land. Was God maar een nachtegaal! Misschien is hij dat ook. Klassieke vogel. Heeft hier alle eeuwen door gezongen... Over mystiek gesproken!

De opgravingen van Olympia vormen een luthof. De pilaren van de stoa staan er temidden van judasbomen vol rose bloesem. En evenals in Delphi overal wilde bloemen. Ook het landschap in de naaste omgeving is subliem. Veel aleppodennen en kurkeiken. Ik herinner me dat mijn goede, overleden vriend Lambert Olympia nog indrukwekkender vond dan Delphi. Mogelijk heeft Delphi zijn ligging mee. Olympia ligt in een vlakte, maar er zijn van dit heiligdom imposante brokstukken over. En samen met al die lentepracht waan je je in een surrealistische tuin. Ik stel me welgevormde, naakte vrouwen voor, rijzig en met een bleekmarmeren of albasten huid, die als op een schilderij van Paul Delvaux tussen de pilaren wandelen. Niet tussen de toeristen dus, want voor toeristen is zo'n tuin natuurlijk verboden terrein (behalve voor Fred en mij, want wij zijn eigenlijk geen echte toeristen). De ruimtelijke sfeer van deze opgravingen oefent een rustgevende werking uit. Je merkt het ook aan het publiek dat zich rustig houdt. Het feit dat hier de eerste Olympische spelen werden gehouden, doet me er alleen maar aan denken dat de tegenwoordige spelen een karikatuur zijn van wat hier 293 keer werd gepresteerd, voordat de eerste christenkeizer Constantijn de spelen als 'heidens' verbood. Het museum van Olympia is even rijk als dat van Delphi. Levensgroot zijn de beelden die eens de tempel van Zeus sierden. Hier staat ook de wereldberoemde Hermes van Praxiteles. Vooral voor vrouwen en flikkers om van te kwijlen. Hermes heeft op zijn ene overgebleven arm, die rust op een boomstam, een kind zitten dat de god Dionysos voorstelt. Ik trek de lijn door naar de suikerzoete Sint Jozef met de marsepeinen Jezuskleuter in de parochiekerk van mijn jeugd. Geef mij het origineel - Hermes en Dionysos - maar. Zoals ik in Delphi mesjokke was van een bronzen koetje, zo staat hier in Olympia een paardje om te stelen. Gelukkig kan ik er een kaart van kopen. Ik zie ook een sublieme ramskop van groene steen en ben blij met mijn vondst van gisteren: precies dezelfde horenstand. Klassieke ram.

We rijden na ons bezoek aan Olympia niet verder dan Andritsina. Maar niet nadat we eerst afslaan naar de tempel van Apollo Epikourios, 14 kilometer hogerop het gebergte in. Deze tempel van Bassae staat in een pokdalig landschap, 1130 meter hoog boven de zeespiegel. Terwijl we omhoog rijden, ontwaren we opeens een merkwaardig bouwsel dat veel meer op een modern wetenschappelijk observatorium lijkt dan op een antieke tempel. Bij aankomst zien we dat de tempel onder een gigantische tent schuilgaat, gevrijwaard tegen weersinvloeden. Daar binnen staan vrijwel alle zuilen nog overeind, op sommige plaatsen door bepaalde kunstgrepen tegen instortingsgevaar beveiligd. Jammer, dat deze tempel niet meer in de openlucht kan staan. Dat moet in deze omgeving van grijze rotsen een majestueus gezicht zijn. Maar de tent staat er al vijf jaar overheen, vertelt ons een aanwezige wachter, en dat zal vermoedelijk wel zo blijven.

Andritsina is een schilderachtig, maar sterk verwaarloosd dorp. Aan de rand vinden we in Hotel Xenia een onderkomen voor de nacht. Een hotel voor de Griekse 'Onassis' met een kleine portemonnee. Riante kitsch voor de hele familie. Wel erg lieve vrouwen die ons bedienen. Ze dragen zelfs onze koffers! Daar doe je niks tegen, dat hoort zo, vinden ze. Fred laat zijn kamersleutel op tafel liggen en trekt de deur achter zich dicht. Dat wordt lachen geblazen, hij is in alle staten, zijn camera's zijn vaderloos! Hij klimt via mijn balkon op zijn balkon. Maar de glazen deuren laten zich desnoods alleen maar inslaan. Een tweede sleutel blijkt er niet te zijn. "Godverdegodver..." De spanning stijgt. Eindelijk toch een tweede sleutel, want ik haal de vrouw erbij die ons de kamers heeft gewezen. Ze neemt een heel paneel vol sleutels mee. Jawel, ook kamer 6 is erbij. Fred kan zich met zijn lievelingen herenigen. Voordat we gaan dineren nog even een ouzootje in het plaatselijk café. Tegen de wanden zitten uitgebluste oude mannen nors voor zich uit te staren. Grieken zijn luidruchtig en ratelen graag. Maar hier? Diep, wrokkig stilzwijgen. Hier moet sprake zijn van een jarenlange, onbeslechte vete tussen de aanwezige partijen. Wie trekt het eerst zijn bek open? Die indruk krijg je onwillekeurig. Want geen van die mannen heeft contact met een ander. Het cafézaaltje lijkt wel een wachtkamer van de dood. De waard kijkt ook al zo stuurs. Elke binnenkomer wordt met argwaan bekeken. Een manneke dat binnen schuifelt, krijgt geen groet, maar wel een vinnige opmerking naar zijn kop. En dan weer stilte. Als ik een sigaartje opsteek, worden de bewegingen die ik maak, met stomme aandacht gevolgd. Borende blikken, op het irritante af. Alleen in een hoekje van het zaaltje wordt gefluisterd. Daar zit de dorpspope in zijn zwarte jurk en met het karakteristieke ronde en zwarte hoofddekseel vals uit zijn ooghoeken te gluren, terwijl hij zich met een parochiaan onderhoudt. Misschien dat zijn aanwezigheid de spanning veroorzaakt. Gisteren zagen we zo'n Grieks-Orthodoxe geestelijke met zijn vrouw langs de weg hout sprokkelen. Hij wees met zijn in toga verpakte dikke pens waar de takken lagen en zij raapte ze op en laadde ze op haar rug. Ze liep er krom van. Ezelin des Heren. Manlief de priester mag zijn gezalfde handen niet vuil maken. En van vrouwlief hebben de heilige kerkvaders weinig goeds gezegd en geschreven. Lager dan het dier, volgens Sint Hieronymus! Ik zie potten honing op de tapkast staan en besluit er eentje te kopen. Mijn activiteiten worden gadeslagen alsof ik optreed in een tragedie van Sophocles. Maar de waard kijkt nu een stuk vriendelijker en pakt met zorg mijn pot honing in een krantje. In het hotel worden we goed verzorgd door de vrouwen. Omelette, kip en salade.

Donderdag 23 april. Had niet gedacht dat het zo vlug zou gaan. 's Morgens om 9 uur vertrokken uit Andritsina en via Megalopolis, Astros en Argos naar Mikines, waar we al om 3 uur zijn. Geluk gehad in Argos, waar we met een beetje intuïtie de juiste richting hadden gekozen. Bij navraag op een plaats waar paaslammeren en schapen werden geslacht en een drietal dieren met opengesneden kelen naast elkaar lag leeg te bloeden, vernamen we dat we goed reden. Wat is een geloof zonder schapen! In Mikines vinden we een goed hotel vlakbij de opgravingen. Dit oude Mycene is vooral interessant vanwege de leeuwinenpoort, de

grafcirkel met schachtgraven en aan de overkant van de weg de graftholos van Agamemnon of het Schathuis van Atreus. Als wij er om 5 uur arriveren, is het een complete toeristenkermis. Was het publiek in Delphi en Olympia nog redelijk rustig, hier brult een zoodje Spaanse, Italiaanse en Griekse jongeren tegen de cyclopische muren op. Je begrijpt niet wat zulk gajes toeristicus hier te zoeken heeft. Fred vindt Mycene maar een steenhoop. En met al die korte broeken en petjes om je heen is fotograferen er voorlopig niet bij. Dat zit hem dwars, want de muren, de poort en de grafcirkel zijn wel degelijk het bekijken waard. Dat ziet Fred ook wel en hij daalt dus toch maar af voor een foto van de cirkel. Komt daar juist een reisgezelschap bijeen met een weetjuf die een langdradig verhaal begint af te steken. Er komt werkelijk geen eind aan. Fred staat zich te verbijten. Hij roept, nee, schreeuwt: “Snap je zo’n wijf nou? Weet ze nou zelf niet dat ze daar staat te ouwehoeren?!”

Het duurt zeker een half uur. Ik word er zo langzamerhand ook zenuwachtig van. Fred snauwt: “Ja, nou is het wel genoeg, sodemieteren jullie nou maar op!” En dat gebeurt eindelijk, waarna de ruimte zowaar even leeg blijft voor onze fotograaf, want een Duits echtpaar heeft Fred blijkbaar goed begrepen en maakt ook dat het wegkomt. Tenslotte de leeuwinpoort. Moeten ook foto’s van worden gemaakt. Maar er gaan voortdurend mensen doorheen. En iedere verliefde en verloofde moet staande op de trap worden gekiekt. Fred staat zich op te vreten. Eindelijk een kans. Hoewel, er staat nog een heel gezin in de weg. Fred probeert eerst nog vriendelijk te vragen, of ze even door willen lopen. Gaan die sufferds juist terug. “Godverdomme!” brult Fred, “klootzakken, kunnen jullie niet begrijpen dat ik een foto moet maken! Lopen ze nog terug ook, die stommelingen, godverdomme!!”

Eigenlijk heb ik het niet meer. Ik vind het prachtig. Ik herken mezelf. “Stom vee is het,” roep ik, om ook mijn bijdrage te leveren. En als het gezin ons tenslotte passeert en pa een opmerking maakt - in het Italiaans, geloof ik - grom ik honend: “Toeristen!” En met mijn baret op het hoofd, mijn beigekleurige jasje en schoudertas lijk ik echt wel op een archeoloog van klasse die met een fotograaf op stap is voor zijn nieuwste boek over Mycene, waarmee hij de wetenschappelijke wereld zal verbazen.

Later, in het Schathuis van Atreus, komen we hetzelfde gezin weer tegen. Het blijft in de koepelhal achter, als wij naar buiten gaan. Fred wil de hoge poort en de oplopende muren naar de poort toe fotograferen. En dan zie ik hoe daar in het schemerduister het gezin van plan is ook naar buiten te gaan, maar zich tot twee keer toe terugtrekt, om Fred de gelegenheid te geven zijn opnames te maken. Het gevloek heeft toch maar mooi geholpen!

In het hotel zijn we die avond na een drukke dag van busreisgezelschappen de enige gasten aan tafel. De hotelier is de beroerdste niet. Een robuuste, opgewekte Griek, goedlachs en hij kan nog verdomd lekker koken ook. De kinderen bedienen en mevrouw - een echte dame, ze zou kunstgeschiedenis gestudeerd kunnen hebben - schenkt ons na afloop een verrukkelijk likeurtje in. Mastiga, om te onthouden.

Vrijdag 24 april. Onze hotelier neemt uitbundig afscheid van ons. Geniet van het leven, het duurt maar even. Daar komt zijn boodschap zo ongeveer op neer. ‘t Valt te proberen. Via Navplion naar het amphitheater van Epidavros. Alles gesloten tot 12 uur. We drinken koffie in het park. En dan gebeurt het je dat er een Nederlands echtpaar met een zachte g naast je neerstrijkt en dat zich verplicht voelt te vragen: “Hoe vindt u de Griekse koffie?” Zeer interessante vraag. Nou, die vinden wij lekker en daarmee basta. Zij niet. “Nou, dat is dan jammer voor u.” Op de nachtegaal in het park letten ze niet. Fred en ik gaan door met ons gesprek. Meneer en mevrouw uit Nederland kunnen met hun Griekse koffie van ons de pot op. Inderdaad gaat om 12 uur het hek open en klimmen wij de trappen op naar het best bewaarde amphitheater uit de klassieke oudheid, tevens beroemd om zijn acoustiek. Ik ga ook, evenals sommige anderen, beneden op de schijf in het midden staan, om het uit te proberen. Op gedragen en niet te luide toon reciteer ik de aanhef van één van Hölderlins

hymnes: “Nah ist und schwer zu fassen der Gott/ Wo aber die Gefahr ist/ wächst das Rettende auch...” Even later zie ik het echtpaar ‘zachte g’ terug. Zegt onze koffiekland met een vals lachje: “Ja, die Hollanders kunnen hard schreeuwen.” Ik kijk hem vernietigend aan. “Lummel!” En daar schrikt ie zowaar van.

Volgt een mooie tocht langs de zee naar Korinthe. Daar vinden we een hotel met het meest kordate en resolute opaatje van Griekenland. Een klein manneke met een grote neus, kakelend als een krielhaan. Alles wat zijn keuken serveert is ‘specialita’, maar kiezen is er niet bij, want we vreten tenslotte wat hij ons dicteert. En verder geen commentaar. Onze kamers kijken uit op sinaasappelbomen en de zee in de verte. De toegang tot de opgravingen is gesloten. Wachten tot morgenochtend. We drentelen er omheen, want zo is er ook al veel van te zien. Maar om foto’s te maken moet Fred zich toch vrij op het terrein kunnen bewegen. Vanwege het op handen zijnde Griekse paasfeest wordt er kwistig met voetzoekers gestrooid. Ook grote kerels doen daar aan mee. Toch een beetje zelig. En dan die kerkklok die om de zoveel seconden een paar jengels geeft. De godganse dag door. Maar alles went, ook het Griekse paasfeest.

Zaterdag 25 april. Over het dorp en de oude ruïnestad klinkt uit de luidsprekers van de kerk het eentonige, haast islamitische paasgezing van de orthodoxe priesters, terwijl wij in de ochtendzon tussen de brokstukken van het oude Korinthe dwalen. Een indrukwekkend complex vol Griekse en Romeinse invloeden. Alle soorten zuilen zijn hier te zien. De Ionische, de Dorische, de Korinthische, de Aeolische en de Chimaerische. Ook het stadsplan is goed bewaard gebleven. Korinthe was ooit een rijke en decadente stad. In het museum is dat aan al die beelden van Romeinse keizers en hun familieleden wel af te zien. En de niet geringe restanten van het badhuis roepen zwoele fantasieën op. Maar als er een bus met Nederlandse oudbakken ‘taarten’ arriveert, worden zelfs mijn zwoelste fantasieën gesmoord. Mijn god, wat een misvormde knollen met citroengezichten! Stuk voor stuk beledigingen aan het adres van de godin Aphrodite, truttebolussen uit de reet van Calvijn.

Afscheid van Korinthe en op naar ons einddoel: Athene. Maar eerst maken we nog een zijsprongetje naar het dichtbij de hoofdstad gelegen klooster van Daphni, daterend uit de 11de eeuw. Vooral de kerk, beroemd om zijn fresco’s van de Christos Pantocrator, is een byzantijns juweel. De man van het loket bij wie we een toegangskaartje hebben gekocht, vraagt bij het afscheid in steenkolenengels waar we vandaan komen en wat we verdienen. Ik antwoord zoiets als: “Oh, a lot of money, because our country is very expensive.”

“How much?” houdt hij aan.

“Enough to go to Greece,” roep ik, terwijl we doorlopen. Zelfs mijn bescheiden Nederlandse inkomen zou hem steil achterover doen vallen. Dat wens ik hem niet aan te doen, hij moet de hele dag nog achter zijn loketje overeind blijven.

Aan de hand van de kaart en mijn gegevens rijden we de stad binnen en zien boven de huizen uit de Akropolis oprijzen. We rijden goed via Omonia en Sintagma tot in de buurt van het hotel Aretousa. Maar daar gaat het eventjes mis. Steeds hetzelfde rondje rijden tot we, na enkele malen vragen, tenslotte in onze straat, de Metropoleos, vlakbij het Sintagmaplein terechtkomen. We zitten gunstig. Direct tegen de Plaka en Acropolis. Alles op loopafstand. Het is 2 uur in de middag. We zijn nog niet binnen, om ons te melden, of er is al gebeld voor de auto. De afspraak was dat we pas om 5 uur zouden arriveren. De auto wordt een half uur later opgehaald en in orde bevonden. Na een uurtje rusten trekken we de Plaka in, het echte oude Athene van vroeger, nu voornamelijk winkeltjes- en uitgaanscentrum. Overigens het meest pittoreske rommelzoodje dat je je kunt voorstellen. Vies, vervelend, vervallen, maar toch erg sfeervol, vooral wanneer je hogerop gaat, richting Acropolis. Onderweg passeren we een dode hond. De stijgende straatjes vernauwen zich tot niet veel meer dan zeer brede goten. De geelwitte huisjes met hun kleine vensters en laag ommuurde, bloemrijke tuinen, het

schaduwrijk geboomte en een kerkje ergens in het midden geven je een knus gevoel. Hier ben je min of meer ontstegen aan de gistende stad daar diep beneden. En het uitzicht over de miljoenenmetropool is er formidabel. Als je dan toch gedwongen zou zijn, in Athene te wonen, dan zou dit de plek zijn waar je vrede mee kon nemen. We vangen een glimp van het Parthenon op en strijken neer op een terrasje met uitzicht op een Korintisch tempeltje, het monument van Lysikrates. Rond etenstijd laten we ons door zo'n zigeunertype van een ober verleiden tot een souvlaki in zijn restaurantje. Het eten valt danig tegen en dat laten we hem weten ook. Hij luistert maar half en haalt zijn schouders op. Hogerop wandelend in de straat worden we luidruchtig begroet door drie gladde zeepmoelen in blauwe glanspakken en zwaar beringde vingers aan een tafeltje. "Hé", friends, come sit down with us!"

"Yes, I know, you have nice sisters," zeg ik met een knipoog in het voorbijlopen.

Even stilte en dan een daverend gelach. In een restaurant aan een pleintje bestellen we nog eens een souvlaki. Lijkt ook nergens op. En nergens mag je zo van harte doodvallen als op de Plaka van Athene.

Zondag 26 april. Athene zorgt in zekere zin voor een anticlimax. Vanmorgen per taxi naar de Acropolis. Eerste Paasdag, topfeest van de Grieken, stralend verrijzenisweer, alle klokken luiden. Maar de Acropolis is gesloten en blijft gesloten. Vanaf onze plaats bij de ingang zien we het Parthenon en de Zeustempel en een gedeelte van de Propylaeën. We zullen echter niet de laatste weg omhoog gaan, om het dak van de Westerse beschaving te betreden. De Griekse suppoosten tonen hun macht. Zij kunnen zich dit veroorloven, want de aantrekkingskracht van de Acropolis blijft immers oppermachtig. De verrijzenis des Heren zal de goden niet deren. Jezus geniet een dagje voorrang. Maar wij verlaten de heuvel in een grafstemming. Wel beklimmen we de Areopaag, waar Paulus ooit zijn christelijke boodschap aan de man bracht. We kijken er neer op de ruïnes van de Agora met het Theseion of de Hephaïstostempel, de herbouwde Stoa van Attalos en het zeer oude kerkje van Agii Apostoli uit de 10de eeuw. En boven ons het Parthenon (dat in de steigers staat voor een beurt vanwege de zure regen!). Later wandelen we om de Acropolis heen, langs het Odeion van Herodes Attikos en het Amphitheater van Dionysos. Voordat we langs de Agora struinen drinken we langdurig koffie en probeer ik met behulp van Fred te achterhalen, waarom 'Donderkont' 5 jaar moest duren. Het heeft ongetwijfeld met mijn persoonlijke evolutie te maken, maar diep in mijn hart weet ik dat ik als mens niet erg ben opgeschoten. Zo mijmerend in de zon en met al die Atheners op hun paasbest die langs schuifelen, neem ik echter met alles genoeg. Na de Agora wandelen we langs de Boog van Hadrianus en de tempelresten van het Olympeion verder de Plaka in. Tegen de avond 'genieten' we van een speciaal aangeprezen 'paasdiner' bij alweer zo'n mooi prater, waarvan de Plaka vergeven is. Wat een weerzinwekkend soort obers heb je hier toch! Ons paaslam is wel geslacht, maar op onze tong vieren wij niet zijn verrijzenis. Op een terrasje aan het Sintagmaplein spoelen we de paasmaak weg met ouzo. We komen tot de conclusie dat de Grieken in het algemeen cultuurloze, mediterrane wipkrielen zijn, met als enige uiting van creativiteit het klassieke suikergoed van hun souvenirwinkels. De goden zijn allang verdwenen en met hun de beschaving. Achtergebleven is een primitief volk in een prachtige natuur vol aangrijpende ruïnes, golfplaten, oud roest en flarden plastic. En verder zijn wij geen haar beter, want ook in het nette Nederland grijpt de verloedering op een andere manier, maar evenzeer naar hartelust om zich heen.

Maandag 27 april. 's Morgens in alle vroegte per taxi naar het vliegveld van Athene voor de terugreis naar Nederland.